

УДК 338.45:621

Чайковська М.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

Бузинник О.В.

студентка факультету менеджменту та маркетингу
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сутність економічної категорії «ефективність». Проведений аналіз сучасного стану діяльності підприємств машинобудівної галузі України. Проаналізовано ефективність функціонування машинобудівних підприємств. Виявлено основні причини зниження ефективної діяльності підприємств даної галузі. Запропоновано напрями активізації їх ефективного виробничого та управлінського функціонування.

Ключові слова: ефективність, оцінка діяльності, машинобудівні підприємства, рентабельність, конкурентоспроможність.

Чайковська М.А., Бузинник О.В. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

В статье рассмотрена сущность экономической категории «эффективность». Проведен анализ современного состояния деятельности предприятий машиностроительной отрасли Украины. Проанализирована эффективность функционирования машиностроительных предприятий. Выявлены основные причины снижения эффективной деятельности предприятий данной отрасли. Предложены направления активизации их эффективного производственного и управленческого функционирования.

Ключевые слова: эффективность, оценка деятельности, машиностроительные предприятия, рентабельность, конкурентоспособность.

Tchakovs'ka M.A., Buzinnik O.V. ASSESSMENT OF EFFECTIVE OPERATION OF MACHINE BUILDING ENTERPRISES IN UKRAINE

In this article the essence of economic category «efficiency» is examined. The analysis of the current state of machine-building enterprises of Ukraine is analyzed. The valuations of effective operation of the engineering companies are offered. The basic reasons for the decline of effective operation of the companies in this industry and the directions of intensification their production activity are identified.

Keywords: efficiency, evaluation of activities, machine-building enterprises, profitability, competitiveness.

Постановка проблеми. Ефективна діяльність машинобудівних підприємств забезпечує підвищення прибутків та конкурентоспроможності, зацікавленість інвесторів. Проте об'єкти господарювання функціонують в умовах формування нових економічних відносин, які супроводжуються невизначеністю та ризиком. Це впливає на ефективність діяльності підприємств, що характеризується відносною дохідністю чи прибутковістю, зниженням рентабельності активів та продажів. Тому варто більш детально провести оцінку й проаналізувати фінансовий та управлінський стан підприємств машинобудівної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження ефективної діяльності підприємств присвячені наукові праці вітчизняних вчених М.Д. Бедринець [1], В.В. Бойко, О.Ю. Будинської [2], К.В. Селезньової [3], Н.М. Фідровської [4], В.В. Шарко [5], І.А. Шейко [6], в яких досліджено теоретичні та практичні основи ефективного функціонування машинобудівних підприємств в Україні. Із зарубіжних вчених варто відзначити наукові праці Г.Я. Гольдштейна, Е.М. Короткова, Р.В. Робінсона, З.П. Румянцевої, А.Дж. Стрикленда, А.А. Томпсона, К.Дж. Хаттена, Дж.М. Хігінса, які присвячені дослідженням в області ефективної діяльності промислових підприємств. В той же час деякі питання вимагають подальшого вивчення у проведенні оцінки ефективного функціонування підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість вчених акцентують свою увагу на актуальних проблемах машинобудівної галузі та шляхах їх вирішення загалом, без більш глибокого

аналізу внутрішньої діяльності окремих підприємств. Питання мікрорівневого аналізу ефективності функціонування основних об'єктів господарювання даної галузі є недостатньо вивченими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Провести оцінку ефективної діяльності машинобудівних підприємств України, та запропонувати напрями щодо активізації їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стійкий розвиток економіки країни повинен базуватися на ефективному функціонуванні великих промислових підприємств, переважно машинобудівного профілю. Тому важливим показником для забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств є ефективність.

Сутність економічної категорії «ефективність» на рівні підприємства характеризує зв'язок між величиною отриманого результату його діяльності й кількістю інвестованих або витрачених у виробництві ресурсів. Оцінка ефективності діяльності підприємства, як правило, ґрунтується на аналізі різних фінансових показників, таких як: рентабельність активів та продажів, норма прибутку, продуктивність праці, собівартість продукції та ін. В американській практиці управлінського обліку викладені рекомендації з використання показників для оцінки ефективності діяльності підприємства в стандарті управлінського обліку «Вимір ефективності підприємства» (Statement on Management Accounting Measuring entity performance). Стандарт пропонує використовувати наступні показники, на основі яких буде оцінюватися ефективність діяльності підпри-

емства: чистий прибуток і прибуток на акцію; грошові потоки; рентабельність інвестицій; залишковий дохід; вартість компанії. Тому єдиного підходу як до визначення ефективності, так і до визначення ефективності діяльності підприємства, в науковій літературі не існує.

Проаналізуємо сучасний стан машинобудівної галузі України. Частка вітчизняної машинобудівної продукції в обсязі реалізації усієї промислової продукції на 2012 р. (12,6%), 2013 р. (8,7%) та 2014 р. (7,9%) – невеликий показник як для країни, що позиціонує себе індустріально розвинутою державою. В економічно розвинутих країнах частка машинобудування сягає від 30% до 50% загального обсягу промислової продукції. У Німеччині цей показник становить 53,6%, Японії – 51,5%, Китаї – 35,4%. Саме такий рівень розвитку машинобудування забезпечує технічне переоснащення всієї промисловості кожні 7–10 років [3].

Аналіз промисловості в цілому за 2006–2015 рр. роки свідчить про збільшення обсягу реалізованої продукції на 82547,8 млн. грн. у 2010 р.; у

2012 р. спостерігається різкий підйом – до 1115826,1 млн. грн., а в 2014 р. відбувся спад обсягу реалізованої продукції до 94088,4 млн. грн. (рис. 1).

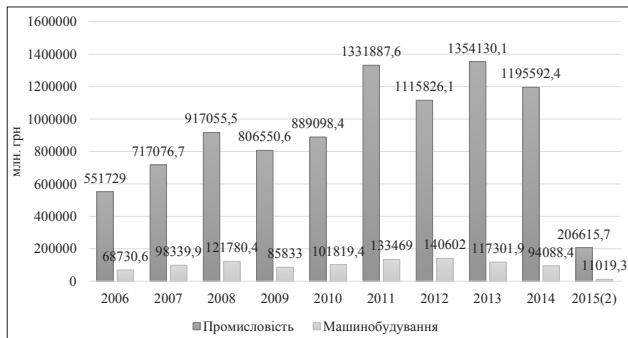

Рис. 1. Обсяг реалізованої промислової продукції у 2006–2015 рр.¹

Джерело: ¹ систематизовано та розраховано авторами на підставі даних [8]

² за січень-лютий 2015 р.

Аналіз діяльності машинобудівних підприємств показує ідентичну тенденцію по роках, що й промисловість загалом (табл. 1). Проте частка машинобудування у структурі продукції промисловості

коливається в межах 8,7–13%, що, безперечно, не досягає рівня розвинених країн світу. За період 2006–2014 рр. відносно стабільною була структура виробництва видів машинобудівної продукції. Найбільшу частку традиційно займало виробництво транспортних засобів та устаткування, найменшу – виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування.

Проаналізуємо ефективність діяльності машинобудівних підприємств України на прикладі чотирьох машинобудівних компаній: ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Турбоатом», ПАТ «Азовмаш» та ПАТ «Полтавський машинобудівний завод». Публічне акціонерне товариство «Мотор Січ» (м. Запоріжжя) – одне з провідних в Україні підприємств з розробки, виробництва, ремонту та сервісного обслуговування авіаційних газотурбінних двигунів для літаків та вертольотів. Одним з найбільших у світі турбінобудівних підприємств є ПАТ «Турбоатом» (м. Харків), яке спеціалізується на виробництві турбін для теплових і атомних електростанцій, гідравлічних турбін для гідроелектростанцій і гідроакмулюючих електростанцій. ПАТ «Азовмаш» (м. Маріуполь) – найбільше машинобудівне підприємство України, яке випускає обладнання для гірничо-металургійного комплексу, цистерн-вагонів, портових кранів, котлів, паливозаправників тощо. ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» (м. Полтава) – один з провідних українських виробників обладнання для м'ясопереробної промисловості.

Прибуток на активи (або рентабельність активів (ROA – Return on Assets)) характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства. Зменшення цього показника означає падіння попиту на продукцію підприємства і, як наслідок, – зниження рентабельності продажів. Дані таблиці 2 свідчать про різке скорочення прибутку на активи

ПАТ «Мотор Січ» – на 29% та ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» – на 93% в 2013 р. порівняно з 2012 р. Темп приросту даного показника

ПАТ «Турбоатом» в 2013 р. у співвідношенні до 2012 р. становив 164%.

Коефіцієнт прибутковості (або норма чистого прибутку (profit margin)) показує, який чистий прибуток з однієї гривні продажу отримало підприємство. Так, ПАТ «Мотор Січ» зазнало зниження прибутку

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції підприємствами машинобудування у 2006–2015 рр.¹

Роки	Виробництво машин і устаткування		Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування		Виробництво транспортних засобів та устаткування	
	млн. грн.	% до підсумку галузевого обсягу	млн. грн.	% до підсумку галузевого обсягу	млн. грн.	% до підсумку галузевого обсягу
2006	22423,5	4,1	15510,3	2,8	30797,1	5,6
2007	30100,4	4,2	21216,5	3,0	47023,0	6,6
2008	37271,5	4,1	25580,5	2,8	58928,4	6,4
2009	34245,7	4,2	24504,7	3,0	27082,6	3,4
2010	33846,7	3,8	23257,7	2,6	44715,0	5,0
2011	38474,2	2,9	29079,6	2,2	65915,2	4,9
2012	40648,5	3,6	29810,4	2,7	70143,0	6,3
2013	36130,3	2,7	29991,2	2,2	51180,4	3,8
2014	36967,5	3,1	19303,4	1,6	37817,5	3,2
2015 ²	3555,0	1,7	3405,2	1,6	4059,1	2,0

Джерело: ¹ систематизовано та розраховано авторами на підставі даних [8];

² за січень-лютий 2015 р.

на 25% в 2013 р. порівняно з 2012 р., а ПАТ «Турбоатом», навпаки, збільшило свій прибуток на 40%. Варто зазначити, що темпи приросту чистого прибутку ПАТ «Азовмаш» та

ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» у 2012 р. порівняно з 2011 р. відповідно становили 108,5% та 199,5%, проте в 2013 р. у співвідношенні до 2012 р. даний показник різко зменшився, досягнувши результатів 2011 р. – на 107% та 182,1% відповідно.

Розглянемо ще один показник ефективності – коефіцієнт оборотності активів, який відображає швидкість обороту сукупного капіталу підприємства, тобто показує, скільки разів за аналізований період відбувається повний цикл виробництва й обіг, що приносить відповідний ефект у вигляді прибутку, або скільки грошових одиниць реалізованої продукції принесла кожна одиниця активів. Дані таблиці 2 свідчать про зниження оборотності активів ПАТ «Мотор Січ» та ПАТ «Полтавський машинобудівний завод» в 2013 р. порівняно з 2011 р. на 8,5% та 54% відповідно, тобто про менш ефективне їх використання.

Рентабельність операційної діяльності – це відношення прибутку від операційної діяльності до операційних витрат. Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств машинобудування за період 2014 р. недостатньо ефективний, тобто прибутку по відношенню до витрат менше очікуваного рівня (табл. 3). Тенденція до зниження результатів від операційної діяльності з 2012 р. до 2014 р. притаманна кожному виду машинобудування. Рентабельність підприємств галузі у 2014 р. зменшилась на 98% у порівнянні з 2012 р. Особливо слід відмітити, що рентабельність виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції зазнала найбільшого краху – показник різко зменшився на 235,9% в 2014 р. у співвідношенні до 2013 р.

Враховуючи вищезазначені показники ефективної діяльності підприємств, слід вдосконалити механізм мінімізації іммобілізованих коштів, вкладених у матеріали підприємства. Оптимізація даного

механізму досягається зменшенням різниці між авансованими і фактичними коштами, вкладеними в матеріали, з урахуванням диференціювання та інтегрування впродовж операційного циклу машинобудівного підприємства. Оскільки основою готової продукції є матеріали, то мінімізація іммобілізації коштів, вкладених у них, може значно вплинути на зміну ефективної діяльності підприємства. При цьому виникає необхідність обліку участі матеріалів у формуванні виробничих запасів, незавершеного виробництва, залишків готової продукції на складах та, відповідно, дебіторській заборгованості.

Висновки з даного дослідження. На основі проведеного аналізу показників діяльності машинобудівних підприємств України можна визначити комплекс напрямів для активізації ефективного виробничого та управлінського функціонування даних підприємств:

- 1) оптимальне планування капіталу;
- 2) налагодження ефективного фінансового менеджменту;
- 3) прийняття об'єктивних управлінських рішень щодо використання позичкового і власного капіталу (формування команди для розробки та реалізації стратегії розвитку машинобудівного підприємства);
- 4) розробка стратегії підвищення рівня економічної ефективності роботи;
- 5) створення механізму мінімізації іммобілізованих коштів, вкладених у матеріали підприємства, та подальша їх компенсація;
- 6) здійснення контрольованого планування і виконання державних програм, які допоможуть збільшити попит на продукцію машинобудування, а отже, й підвищити конкурентоспроможність та покращити показники діяльності;
- 7) визначення пріоритетних завдань машинобудівних підприємств, спрямованих на підвищення ефективності інноваційної діяльності;
- 8) налагодження структури системи управління технологічними витратами машинобудівних підприємств.

Таблиця 2

Показники ефективної діяльності машинобудівних підприємств за 2011–2013 рр.

Назва підприємства	Прибуток на активи			Норма чистого прибутку			Коефіцієнт оборотності активів		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
ПАТ «Мотор Січ»	16,43	14,11	9,99	23,21	20,43	15,37	0,71	0,69	0,65
ПАТ «Турбоатом»	17,95	9,55	15,67	33,69	23,81	33,47	0,53	0,40	0,47
ПАТ «Азовмаш»	0,61	1,13	1,21	4,70	5,10	4,74	0,13	0,22	0,26
ПАТ «Полтавський машинобудівний завод»	0,12	2,25	0,06	0,21	4,19	0,23	0,54	0,53	0,25

Джерело: розроблено авторами на підставі даних [7]

Таблиця 3

Рентабельність операційної діяльності підприємств машинобудування України за січень-вересень 2013–2014 рр.

	Результати від операційної діяльності, млн. грн		Витрати операційної діяльності, млн. грн		Рівень рентабельності (збитковості), %	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Машинобудування	6260,3	145,6	89887,5	92790,7	7,0	0,2
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	724,1	28,5	7708,4	6529,2	9,4	0,4
Виробництво електричного устаткування	785,3	-241,4	13294,1	16436,0	5,9	-1,5
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	1669,6	172,8	29176,9	32632,6	5,7	0,5
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	3081,3	185,7	39708,1	37192,9	7,8	0,5

Джерело: систематизовано та розроблено авторами на підставі даних [8]

Перспективами подальших досліджень є виявлення та обґрунтування впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на ефективне функціонування машинобудівних підприємств України, розробка системи стратегічного управління для забезпечення ефективної діяльності підприємств даної галузі в умовах ризику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бедринець М.Д. Ефективність діяльності суб'єктів підприємництва в сучасних умовах господарювання / М.Д. Бедринець // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 183–190.
2. Бойко В.В. Економічне обґрунтування мінімізації іммобілізованих коштів, вкладених у матеріали машинобудівного підприємства / В.В. Бойко, О.Ю. Будинська // Бізнес Інформ. – 2014. – № 3. – С. 255–260.
3. Селезньова К.В. Аналіз використання експортного потенціалу машинобудівного комплексу України в контексті світових інтеграційних процесів / К.В. Селезньова // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 11–12. – С. 68–73.
4. Фідровська Н.М. Актуальні проблеми розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств та шляхи їх вирішення / Н.М. Фідровська // Економіка і управління. – 2013. – № 5. – С. 45–46.
5. Шарко В.В. Шляхи, основні напрямки та інструменти механізму інтенсифікації виробництва промислового підприємства / В.В. Шарко // Економіка і управління. – 2012. – № 4. – С. 64–69.
6. Шейко І.А. Оцінка ефективності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств: автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.04 / І.А. Шейко ; Нац. техн. ун-т «Харківський політехнічний інститут». – Х., 2013. – 24 с.
7. Офіційний веб-сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/>.
8. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.